

PRIEMONIŲ, PADEDANČIŲ EFEKTYVIAI KONTROLIUOTI VĒLUOJANČIUS MOKĖJIMUS SMULKIOJO IR VIDUTINIO VERSLO ĮMONĖSE, ĮVERTINIMAS

Ingrida Grigonytė

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Verslo vadybos fakultetas

El. paštas: ingrida.grigonyte@vgtu.lt

Santrauka. Keičiantis ekonomikos ciklams verslas susiduria su didesne rizika nei įprastai. Tokiu metu padidėja savalaikių pajamų svarba įmonėms, uždelsti debitoriniai įsiskolinimai tokiu metu gali daryti labai didelę neigiamą įtaką įmonių finansiniams rodikliams, reputacijai. Šiame straipsnyje analizuojamos priemonės, kurios gali padėti įmonėms, ypač smulkioms ir vidutinėms, užtikrinti savalaikius mokėjimus atsiskaitant tarpusavyje. Analizuojamos priemonės yra populiaros vakarų šalyse. Straipsnyje aptariamos šių priemonių naudojimo galimybės Lietuvos vidaus rinkoje, siekiant surasti tinkamiausias priemones, kurias galėtų naudoti įmonės, kai tik iškyla poreikis. Pagrindiniai kriterijai, kurie buvo taikyti šioms priemonėms, tai pigumas, efektyvumas ir trumpas laikotarpis iki skolos atgavimo. Straipsnio pabaigoje pateikiamos išvados.

Reikšminiai žodžiai: vėluojantys mokėjimai, vėluojantys atsiskaitymai, akredityvas, faktoringas, vekseliai.

1. Įvadas

Šiuolaikiniame versle įmonės nuolatos susiduria su rizika. 2009 – ūjų metų ekonominės krizės metu verslo padėtis pablogėjo, įmonės susidūrė su įvairiais sunkumais. Tačiau situacija po truputį keičiasi. 2010 metais Lietuvos verslas dėl vėluojančių atsiskaitymų prarado 6,94 mln. eurų. Palyginti su 2009 metais, procentinė nuostolių dalis sumažėjo nuo 3,6 iki 3,2 proc. (Intrum justitia 2010; Intrum justitia 2011; Intrum justitia 2012). Ekonomikai lėtai kylant ir daugumai smulkaus ir vidutinio verslo įmonių bandant išbristi iš sunkios finansinės padėties, yra aktualios efektyvios atsiskaitymo priemonės, kurios padėtų sumažinti vėluojančių mokėjimų (debitorinių įsiskolinimų) riziką. Straipsnyje analizuojamos priemonės, užkertančios kelią vėluojantiems mokėjimams įmonių tarpusavio atsiskaitymuose, kurios yra populiaros ir plačiai naudojamos vakarų šalyse, taip pat pripažįstamos kaip efektyviausios.

Straipsnio tikslas – įvertinti populiariausių priemonių, naudojamų sumažinti vėluojančius mokėjimus, galimybes ir ypatumus Lietuvos rinkoje tarp smulkaus ir vidutinio verslo vienetų.

Straipsnyje atliekama mokslinės ir metodinės literatūros analizė, taip pat naudojama duomenų surinktų anketine apklausa internetu. Vykiant apklausą, kurios

duomenų dalis naudojama straipsnyje, buvo siekiama išsiaiškinti kaip Lietuvos vidutinio ir smulkaus verslo įmonės valdo vėluojančius mokėjimus, kokias priemones naudoja. Apklausoje dalyvavo smulkiojo ir vidutinio verslo Lietuvos įmonės. Detalesnis apklausos aprašymas pateikiamas paskutinėje straipsnio dalyje, kur naudojama dalis šio tyrimo rezultatų. Kadangi apklausa buvo atliekama kitu tikslu, todėl šiame straipsnyje naudojami ne visi surinkti duomenys, o tik labiausiai aktualūs šio straipsnio temai.

Pabaigoje pateikiamos išvados ir pasiūlymai.

2. Vėluojančių tarpusavio atsiskaitymų įtaka įmonėms

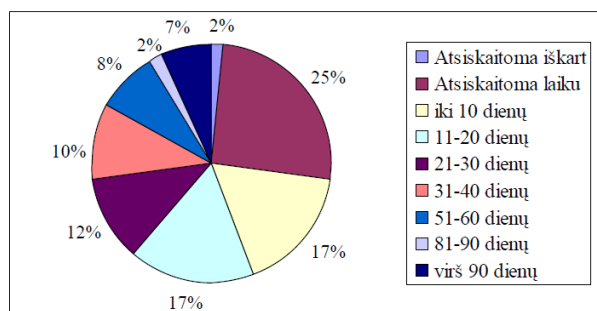
Uždelsti debitoriniai įsiskolinimai arba vėluojantys mokėjimai, yra gan dažnas reiškinys. Daugelyje aktyviai komercinę - ūkinę veiklą vykdančių įmonių žymi apyvartinių lėšų dalis yra "užšalusi" dėl klientų įsiskolinimų. Klientams uždelsus apmokėti sąskaitas, sutrinka įmonės pinigų srautai, tokia padėtis sukuria nemažai nepatogumų (Buračas, Svecevičius 1994; Buračas 1997; Rutkauskas 2009). Dėl uždelstų debitorinių įsiskolinimų įmonės neatgauna lėšų laiku, dėl to mažėja jų pačių galimybė atsiskaityti su savo tiekėjais, partneriais, blogėja santykiai su jais. Taip pat kiekviena uždelstų debitorinių įsiskolinimų diena įmonėms kainuoja, ne tik tą sumą, kuri buvo nesumokėta, bet įmonė praranda ir lėšas, kurias galėtų gauti,

jei su ja būtų atsiskaityta laiku. Negaudamos mokėjimų ir negalėdamos laiku atsiskaityti su savo tiekėjais, sąlyginai daug uždelstų debitorinių įsiskolinimų sukaupusios įmonės, kartais būna priverstos mokėti delspinigius savo tiekėjams – tai taip pat patiriamas nuostolis, kuris pasiekęs tam tikrą mastą gali kelti pavojų ne tik įmonės reputacijai, mokumui, bet ir likvidumui bei išlikimui. Atsiranda ir papildomų išteklių poreikis finansuoti vėluojančias pirkėjų skolas, pavyzdžiui pirkti kreditų vadybos ar skolų išieškojimo paslaugas.

Reikia taip pat atkreipti dėmesį, jog vertindami įmonę kiti rinkos dalyviai labiausiai domisi trumpalaikiais pinigų srautais (Pacter 2009; Kancerevyčius 2006), todėl susidariusi nepalanki situacija, kai įmonei nebuvo apmokėtos sąskaitos, gali suklaidinti kitus rinkos dalyvius, sukelti priežasčių nepasitikėti įmone. Įmonės mokumo valdymas yra labai svarbus norint užtikrinti sėkmingą jos veiklą, mokumą ir reputaciją. Įmonę taip pat pagal jos reputaciją ir finansines ataskaitas vertina ne tik kiti rinkos dalyviai, bankai, kitos finansinės institucijos, bet ir akcininkai priimdami sprendimus (Šmaižienė, Jucevičius 2009; Jagminas, Kalčinskas 1999). Taigi kiekvienai įmonei svarbiausia yra sugebėti įvykdyti savo įsipareigojimus. Priešingu atveju įmonė praranda savo autoritetą, sugebėjimą konkuruoti rinkoje.

Kyla klausimas, kodėl tiekėjai neatsisako mokėjimo atidėjimo terminų, jei susiduria su tokia didele rizika. Vienos iš pagrindinių priežasčių, yra tos, kad toks atsiskaitymo būdas leidžia pirkėjams apmokėti prekes po to, kai jie jau būna jas pardavę mažmeninėje rinkoje. Be to, daug įtakos turi ir konkurencija tarp tiekėjų: įmonės įsipareigoja ne tik tiekti kokybiškas prekes ar paslaugas, bet ir suteikti palankias mokėjimo sąlygas – mokėjimo terminus (Jasienė, Laurinavičius 2009).

2009 ir 2012 metais autoriaus atliktos apklausos rodo, jog vėluojantys mokėjimai yra aktuali problema tarp smulkios ir vidutinio verslo įmonių (1 pav.). Didelė dalis (apie trečdalis) debitorinių įsiskolinimų yra atidedama daugiau nei 30 dienų. Remiantis skolų išieškojimo kompanijų patirtimi nuo 30 dienų galimybė išieškoti skolą pradeda smarkiai mažėti. Taigi skolos atgavimas laiku yra aktuali problema šiandienos rinkoje.

1 pav. Laikotarpis, kiek vėluojama atsiskaityti su įmonėmis (sudaryta autoriaus)

Fig. 1. Period of late payments (compiled by author)

Praktika rodo, jog atidėti mokėjimai dažnai vėluoja ir dėl neefektyvios pirkėjo administracijos veiklos, taip pat praktika rodo, jog tarp smulkiojo ir vidutinio verslo įmonių Lietuvoje dažnai delsiama sumokėti be priežasties, nors lėšų ir turima.

Kadangi smulkios ir vidutinio verslo įmonėms galimybė atidėti mokėjimą yra gyvybiškai svarbi (tačiau čia slypi ir didelė rizika), todėl analizei buvo pasirinktos tos mokėjimus užtikrinančios priemonės, kurios leidžia už prekes ar paslaugas mokėti vėliau, taip pat yra populiarios vakarų šalyse. Pagrindinis šių priemonių analizės kriterijus bus priemonių pigumas ir efektyvumas.

Į analizę nėra įtrauktas kreditų draudimas, nes draudžiančios įmonės ne visada sutinka apdrausti sandorius, ypač jei jie nedideli. Į analizę taip pat nėra įtraukti ir skolos rašteliai, kurie yra kaip skolos įrodymas, kuris gali būti naudojamas teisme, tačiau pats savaime neapsaugo nuo vėluojančių mokėjimų ir neužtikrina jų grąžinimo. Taip pat siekiant atgauti skolą pagal skolos raštelį dažniausiai neapsieinama be teismo, tai reikalauja didelių papildomų išlaidų, todėl ši priemonė yra neefektyvi ir netinkama naudoti atsiskaitant tarp įmonių, ypač vykdant pardavimus, kur sudaromas ne vienas sandoris.

3. Dokumentinis akreditivas

Akreditivas taikomas, kai šalys nepažįsta viena kitos arba kai abejojama kliento mokumu. Prekių ar paslaugų pirkėjo (pareiškėjo) prašymu bankas išleidžia dokumentą, kuriuo įsipareigoja sumokėti už išsiųstas prekes, atliktus darbus arba suteiktas paslaugas pardavėjui (akreditivo gavėjui), kai pastarasis pateikia bankui sąlygas ir terminus atitinkančius dokumentus (2 pav.) (Urbanskienė, Žostautienė, Chreptavičienė 2008). Mokėjimas yra vykdomas pagal kontrakto sąlygas. Taigi bankas veikia kaip tarpininkas tarp pirkėjo ir pardavėjo. Vykdydamas atsiskaitymo operaciją jis apmoka dokumentus iš anksto sutartomis sąlygomis iš karto arba akceptuoja vekselį ir apmoka jį po tam tikro laiko. Banko vaidmuo šioje situacijoje yra labai svarbus. Visi bankai atliekantys akreditivines operacijas, tikrina tik dokumentus, o ne prekes ar paslaugas. Pagrindinis kriterijus, kuriuo remiantis bankas apmoka akreditivą, – dokumentų kokybė (Startienė 2002).

Akreditivas atidaromas iš savo įmonės lėšų arba kredito ir skiriamas atsiskaityti tik su vienu tiekėju (par-

davėju). Atidaryti akredityvo suma pervedama į tiekėjo banką.

Pirmiausia pardavėjas ir pirkėjas sudaro sutartį, kurioje numato atsiskaitymą pagal akredityvą, tada pirkėjas pateikia pareiškimą akredityvui savo bankui. Šiame pareiškime yra nurodoma akredityvo sąlygos, dokumentai pagal kuriuos turi būti sumokėta, akredityvo galiojimo laikas. Tuomet bankas emitentas išleidžia akredityvą ir lėšos deponuojamos pardavėjo banke, kuris informuoja pardavėją, kad atidarytas akredityvas (2 pav.). Pardavėjas patikrina akredityvo sąlygas ir išsiunčia prekes pirkėjui (jei akredityvo sąlygos sutampa su sutarties sąlygomis), taip pat pardavėjas pristato pranešančiam bankui reikiamus dokumentus apie prekių išsiuntimą.

Pardavėjo bankas patikrina ar dokumentai atitinka akredityvo sąlygas ir sumoka pardavėjui pagal akredityvą. Jei pardavėjo pateikti dokumentai neatitinka akredityvo sąlygų, pranešantis bankas gali paprašyti pirkėjo banko įgaliojimo akceptuoti neatitikimus arba tartis dėl tolesnių veiksmų. Sumokėjęs pagal akredityvą pardavėjo bankas perduoda dokumentus pirkėjo bankui, o pastarasis tuos dokumentus patikrina ir atlygina bankui, po to įteikia dokumentus pirkėjui. Galiausiai pirkėją pasiekia dokumentuose nurodytos prekės (2 pav.).

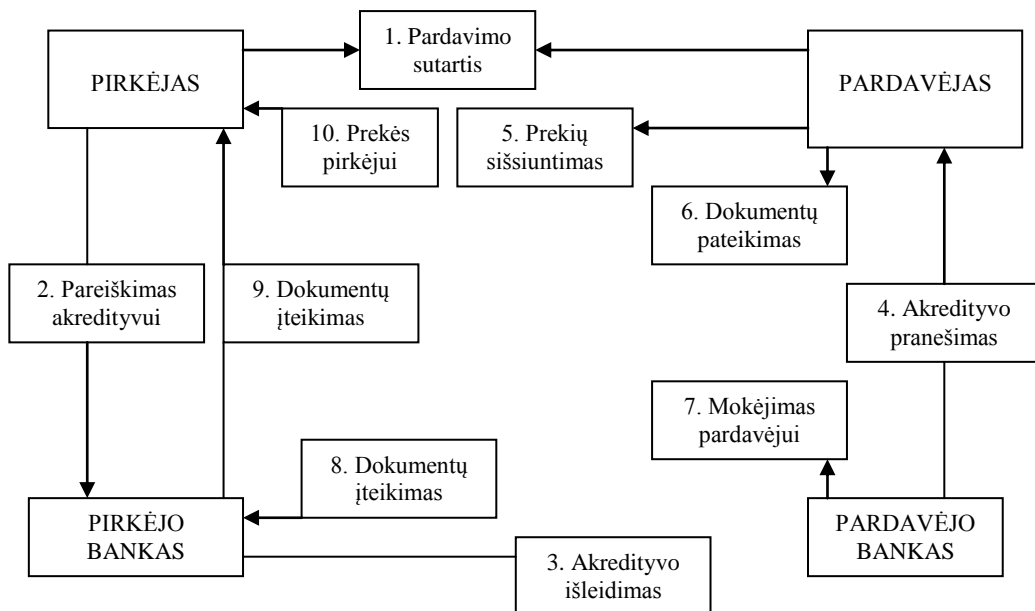
kiekybės, nei dokumentų autentiškumo. Jis neprisiima ir jokios atsakomybės už trečiosios pusės, dalyvaujančios akredityvo operacijoje, veiklą. Pagrindinis banko tikslas – patikrinti dokumentus ir nustatyti, ar pateiktas pilnas būtinų dokumentų komplektas, ar jie neprieštarauja vienas kitam, ar jie visiškai atitinka kontrakto sąlygas.

Lietuvoje bankai už dokumentinio akredityvo suteikimą taiko fiksuotas kainas, už atskirai suteikiamas paslaugas akredityvo sudarymo metu, kaip kad akredityvo projekto parengimas, dokumentų parengimas ir išsiuntimas, išankstinis pranešimas apie akredityvo išleidimą, akredityvo išleidimas, atidėto mokėjimo įvykdymas, sąlygų pakeitimas, dokumentų tikrinimas, dokumentų apmokėjimas, neapmokėtų dokumentų grąžinimas ir kt.

Norint atlikti išsamesnę priemonės analizę verta aptarti jos privalumus ir trūkumus.

Akredityvo naudojimo privalumai:

- užtikrina, kad už išsiųstas prekes bus sumokėta, jei bus įvykdytos akredityvo sąlygos;
- pirkėjo finansinė būklė tampa nesvarbi;
- gali planuoti mokėjimo už išsiųstas prekes datą;

2 pav. Akredityvo atidarymo schema (Pacter 2009)
 Fig. 2. Scheme of making credit letter (Pacter 2009)

Reikia pažymėti, jog bankas nekontroliuoja nei sutarties tarp šalių įvykdymo, nei pristatymų kokybės ar

- jei akredityvas patvirtintas, apsaugo nuo pirkėjo šalies rizikos;

- jei pardavėjas yra tarpininkas, pervedamas akredityvas supaprastina prekių pristatymą ir pagreitina mokėjimą už jas;
- nebereikia tarpininko lėšų;
- bankas gali iš anksto sumokėti pagal akredityvo dokumentus už eksportuojamas prekes.

Akredityvo naudojimo trūkumai:

- šis atsiskaitymo būdas gana brangus, pirkėjai apmoka išlaidas, susijusias su akredityvo išleidimu bei, padengdami akredityvus, pasinaudoja banko kreditu, kuris dar pabrangina šią atsiskaitymo formą;
- tinka tik stambiams sandoriams ir lėšos, skirtos sumokėjimui pagal akredityvą iššaldomos gana ilgam laikotarpiui;
- netikrina prekių ar paslaugų kokybės, tik dokumentus;
- gana ilgas akredityvo sąlygas atitinkančių dokumentų rengimo laikotarpis.

Taigi ši priemonė nėra tinkama smulkiam ir vidutiniam verslui, kurio papildomos išlaidos gali būti labai ribotos. Ši priemonė yra naudinga tarp stambių įmonių tarptautinėje prekyboje, tačiau perkelti ją į vidinę rinką ir naudoti kaip priemonę užtikrinti vėluojančių mokėjimų kontrolei šiuo metu neįmanoma. Taip pat sunkiai tikėtina, jog tai bus galima efektyviai padaryti ateityje, kadangi ši priemonė reikalauja papildomų išlaidų ir sugaištama papildomai laiko, be to bankai nustato kriterijus kokioms įmonėms gali suteikti akredityvą, ir smulkiojo ar vidutinio verslo įmonėms būtų labai sunku atitikti tuos reikalavimus.

4. Faktoringas

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.903 straipsnis faktoringo sutartį apibrėžia taip: faktoringo sutartimi viena šalis (finansuotojas) perduoda arba įsipareigoja perduoti kitai šaliai (klientui) pinigus mainais už kliento (kreditoriaus) piniginių reikalavimą, susijusį su prekių pardavimu, darbų atlikimu ar paslaugų teikimu, trečiajam asmeniui (skolininkui), o klientas perleidžia arba įsipareigoja perleisti finansuotojui piniginių reikalavimą skolininkui (finansavimas su sąlyga perleisti piniginių reikalavimą) ir mokėti sutartyje nustatytą atlyginimą (3 pav.).

Taigi faktoringas palengvina įmonei atsiskaitymą ir suteikia galimybę padidinti mokumą ir likvidumą, įmonė galėdama lengviau planuoti savo pinigų srautus gali aktyviau vykdyti investicinę politiką, taip didindama savo finansinę sėkmę. O galimybė skatinti pirkėjus (siūlant palankesnes atsiskaitymo sąlygas) gali suteikti įmonei

pranašumą rinkoje prieš konkurentus, kas yra labai aktuolu šiandieninėje rinkoje.

Tuo tarpu pirkėjas gaudamas ilgesnį atidėto mokėjimo terminą gali lėšas, skirtas mokėjimui, ilgiau naudoti savo reikmėms, taip įgydamas galimybę sukurti didesnę pridėtinę vertę. Nors faktoringas suteikia daugiau naudos pardavėjui negu pirkėjui, tačiau pirkėjui faktoringo suteikiama nauda gali būti lemiamą, nes ilgesniam laikui atidėtas mokėjimas, ypač jei tai didelė suma, gali išsaugoti pirkėjo mokumą, suteikti jam galimybę atsiskaityti vėliau ir nebūti įtrauktam į skolininkų sąrašus, kas gali labai pakenkti įmonės prestižui.

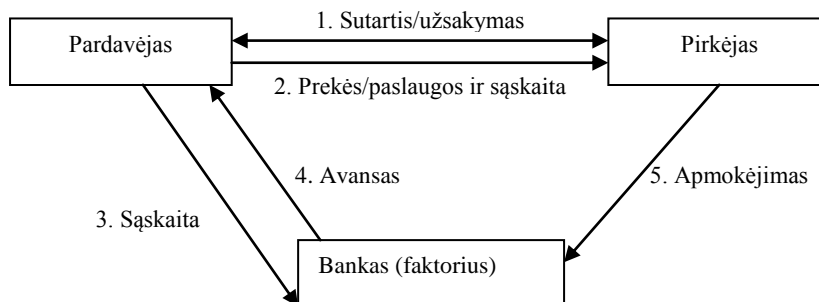
Faktoringo naudojimo privalumai:

- galimybė gauti finansavimą neįkeičiant turto;
- padidėja parduodančios įmonės likvidumas;
- galimybė pasiūlyti pirkėjams palankesnes atsiskaitymo sąlygas ir ilgesnius atidėto mokėjimo terminus;
- palengvėja piniginių srautų planavimas;
- galimybė pasinaudoti tiekėjų nuolaidomis už ankstesnį apmokėjimą;
- palengvėja skolų administravimas ir gautinų lėšų surinkimas;
- lengvesnis atsiskaitymas su pardavėju (nustatyta forma ir fiksuotas mokėjimo terminas).

Faktoringo naudojimo trūkumai:

- faktoringo sutartis gali versti įmonių klientus jaustis nejaukiai, esą kreditorius, nepasitikėdamas jais, sudaro faktoringo sutartis su finansuotoju;
- faktoringas yra gana brangi finansavimo paslauga;
- apie įmonės, naudojančios faktoringą, finansinę situaciją kai kuriose užsienio valstybėse gali susidaryti bloga nuomonė, tačiau šios nuostatos sparčiai keičiasi;
- jei skolininkas neatsiskaito su finansuotoju per nustatytą 90–120 dienų terminą pagal faktoringo sutartį su regreso teise, prarandamos įmokos už faktoringo sutartį, ir klientas lieka skolingas finansuotojui.

Taigi ši atsiskaitymo priemonė, kaip ir akredityvas kainuoja papildomų lėšų ir taip pat užima papildomo laiko, kol bankas (faktorius) parengia atitinkamus dokumentus, surenka informaciją. Sprendimas dėl finansavimo Lietuvoje priimamas per 1–2 savaites, klientui pateikus užpildytą faktoringo paraišką ir joje nurodytų dokumentų kopijas bei gavus visą informaciją apie skolininkų finansinę būklę.

3 pav. Faktoringo schema (sudaryta autoriaus)

Fig 3. Factoring scheme (compiled by author)

Lietuvoje faktoringo paslauga apima šias sąnaudas:

- metų palūkanos pagal susitarimą (atitinka trumpalaikio kredito palūkanų normą);
- administravimo mokestis – 0,45-0,9 proc. sąskaitos faktūros sumos plius PVM. Sutartyje nustatoma minimali šio mokesčio suma;
- limito mokestis – ne daugiau kaip 1 proc. nuo suteikiamo faktoringo limito.

Taigi faktoringas kaip priemonė padedanti kontroliuoti vėluojančius mokėjimus šalies viduje tarp smulkaus ir vidutinio verslo įmonių taip pat nėra tinkama dėl savo kainos ir laiko sąnaudų. Dėl šių priežasčių pritaikyti ją vidaus rinkoje tarp vidutinio dydžio įmonių būtų sunku.

5. Vekselis

Vekselis yra vertybinis popierius, pažymintis griežtai įstatymo reglamentuotos formos piniginių įsipareigojimą, t. y. terminuotą piniginę prievolę. Tai skolos dokumentas, kuriuo jį išrašantis asmuo besąlygiškai įsipareigoja tiesiogiai arba netiesiogiai sumokėti tam tikrą sumą vekselyje nurodytam asmeniui pats arba tai padaryti paveda kitam.

Vekselis gali būti naudojamas kaip mokėjimo priemonė, kaip laidavimo dokumentas arba kaip dokumentas banko paskolai gauti.

Vekseliui būdingi šie požymiai (Šmaižienė, Jucevičius 2009):

- abstraktumas (nenurodoma išdavimo priežastis);
- formalumas (būtinai nustatyti rekvizitai);
- prievolės besąlygiškumas (vekselyje negali būti jokių mokėjimo išlygų)

- perleidžiamumas (niekas negali riboti vieno ūkio subjekto galimybės perleisti juos kitam ūkio subjektui).

Vekseliai taip pat būna paprastieji arba įsakomieji. Paprastuoju vekseliu jį pasirašęs asmuo pats įsipareigoja sumokėti jame nurodytą sumą vekselio turėtojui. Įsakomuoju vekseliu jį išrašęs asmuo paveda kitam asmeniui sumokėti vekselyje nurodytą sumą. Tačiau pastarųjų vekselių rūšis Lietuvoje nėra populiari (Pacter 2009).

Atsiskaitymų vekseliais pranašumai išplaukia iš jų ypatybių:

- vekselį išrašęs asmuo pasižada besąlygiškai grąžinti skolą;
- vekselis gali būti laiduotas; tuo atveju jį laidavęs asmenys garantuoja savo turtu, kad skola bus grąžinta;
- skolą grąžinti vekselyje gali būti įpareigotas ne jo davėjas, o trečiasis asmuo;
- vekselis be apribojimų gali būti perduotas (indosuotas) kitam asmeniui;
- kredito įstaigos gali prieš laiką išpirkti vekselį, jo savininkui sumokėdamos šiek tiek mažesnę pinigų sumą.

Be to, iš vekselių apyvartos naudą turi ir valstybė. Ji gauna tam tikrą mokestį (paprastai 0, 25 % vekselio nominalios vertės) už parduodamų vekselių blankus (Vaškeilaitis 2001).

Vekselis, kaip atsiskaitymo priemonė, yra labai apyvartus, gana saugus, reglamentuotas ir palyginti nebrangus. Vekselio naudojimo galimybės labai plačios. Jis gali būti naudojamas ir kaip atsiskaitymo už prekes ar paslaugas negrynaisiais pinigais forma, ir kaip komercinio kredito įrankis, ir kaip mokestinių įsipareigojimų vykdymo užtikrinimo priemonė.

Vekseliai pildomi ranka rašaliniu rašikliu ar tušiniu ku. Išrašomas tik vienas egzempliorius, o jei reikia, yra padaromos kopijos, ant kurių būtinai turi būti užrašyta „kopija“. Vekselio originalas grąžinamas tada, kai sumo-

kama. Prie vekselio nepridedami jokie papildomi dokumentai (sąskaitos – faktūros, važtaraščiai ir pan.), kai jis pateikiamas apmokėti. Jie paprastai perduodami asmeniškai (Mortensen 2009).

Pagrindinis vekselio privalumas – mažos laiko sąnaudos ir pigumas. Jei pirkėjas nesumoka laiku už prekes ar paslaugas, vekselis yra protestuojamas – pateikiamas notarui ir vėliau antstoliams. Taip išvengiama teismo ir sutaupoma laiko bei lėšų, nes išlaidos už notaro ir antstolių suteiktas paslaugas taip pat yra išieškomos iš skolininko. Lietuvoje praktikoje žinoma gana dažna tendencija, kai skolininkas vilkina atsiskaityti su tiekėjais, nors ir turi tam lėšų. Vekselis tokiu atveju gali būti labai efektyvi priemonė skolai atgauti.

Paprastojo, paplitusio Lietuvoje, vekselio pagrindinis trūkumas yra tai, jog nėra jokio laiduotojo, kuris užtikrina, kad suma bus sumokėta. Taip pat jis turi būti teisingai išrašytas nurodant visus reikiamus rekvizitus, tačiau tam gali būti naudojama pavyzdinė vekselio forma, kuri yra reglamentuota.

Vekseliai yra paprastos, pigios ir, jei teisingai išrašyti, saugios mokėjimo priemonės. Tačiau optimaliausias ir saugiausias variantas pasiekiamas, kai vekselio išrašymas derinamas su partnerių ar stambesnių klientų monitoringu. Taip pat pats vekselis gali būti panaudotas kaip užstatas, arba mokėjimas gali būti gautas anksčiau nei numatyta vekselyje jį pardavus. Taigi ši priemonė suteikia pardavėjui galimybę patikimiau planuoti įmonės veiklą. Tačiau prieš išrašant vekselį pardavėjas turėtų patikrinti pirkėjo mokumą ir likvidumą, nes jei pirkėjo finansiniai rodikliai blogi, gali būti, jog net kreipiantis į antstolius nepavyks atgauti prarastos sumos. Todėl patogų lygiagrečiai naudoti kreditų valdymo įmonių paslaugomis, kurios suteikia prieigą prie duomenų bazių kuriose sukaupta informacija apie nemokias įmones. Šios paslaugos taip pat kainuoja, tačiau praktika rodo, jog šios išlaidos susijusios su partnerių monitoringu yra mažesnės, nei patiriamos naudojantis akredityvu ar faktoringu. Taigi lyginant su anksčiau aptartom mokėjimo priemonėm, vekselis yra paprasčiausia ir neturi papildomų laiko sąnaudų, bei mažesnes finansines sąnaudas. Taigi vekselis būtų tinkama priemonė apsisaugojimui nuo pernelyg vėluojančių mokėjimų (uždelstų debitorinių įsiskolinimų).

6. Efektyviausios priemonės

Siekiant išsiaiškinti kaip šios priemonės naudojamos Lietuvoje, buvo atlikta apklausa, kuri atskleidė, jog dokumentiniu akredityvu, faktoringu, ir vekseliais įmonės

Lietuvoje naudojasi labai mažai. Apklausoje dalyvavo smulkaus ir vidutinio verslo įmonės, jos buvo atrinktos naudojantis kredito įmonės Intrum Justitia duomenimis, pasirenkant tas įmones, kurios turi vėluojančių debitorinių įsiskolinimų. Į anketos klausimus atsakė 42 įmonės iš pasirinktų 200 įmonių. Vos vienas procentas respondentų atsakė, jog naudojasi vekseliais ir truputį daugiau nei vienas procentas atsakė, jog ketina pradėti naudotis (Grigonytė 2012).

Ankstesniuose skyriuose aptarus priemones galima daryti išvadą, jog tinkamiausia smulkiajam ir vidutiniam verslui priemonė būtų vekselis. Ši priemonė yra pigi, nes ją pasirašant nedalyvauja jokia trečioji šalis, nėra papildomų išlaidų, išskyrus monitoringą, kuris gali būti taikomas kaip papildoma priemonė padidinanti vekselio efektyvumą.

Jei vekselis yra protestuojamas ir pradedamas vykdyti išieškojimas, papildomos išlaidos taip pat yra išieškomos iš skolininko. Tačiau būtina pažymėti, jog ši priemonė turi būti derinama su klientų stebėjimu. Norint, kad vekselio protestavimas būtų efektyvus, prieš jį pasirašant reikėtų pasidomėti pirkėjo finansinėmis ataskaitomis, ar jis turi turto, iš kurio prireikus galėtų būti išieškota suma, nurodyta vekselyje. Kitu atveju, jei pirkėjas neturi jokio turto, išieškojimas negalės būti atliktas.

Monitoringo paslaugas galima užsisakyti iš kreditų valdymo paslaugas teikiančių įmonių (ataskaitas apie kitų verslo vienetų, partnerių ar klientų, finansinę padėtį), nes vienintelė kliūtis atgauti skolai ją išieškant pagal vekselį, gali būti tai, kad skolininkas neturi turto. Monitoringo paslauga, jau būtų investicija, priešingai nei vekselis, kuris nieko nekainuoja, todėl smulkioms įmonėms gali būti naudinga ją užsisakinėti patikrinti tuos klientus, kurie pateikia stambius užsakymus ir kur praradimai gali būti gerokai didesni, nei monitoringo kaina, jei skola nebūtų sumokėta laiku.

7. Išvados

1. Taigi remiantis atlikta apžvalga ir analize, akivaizdu, jog tarp smulkiojo ir vidutinio verslo įmonių aktuali vėluojančių mokėjimų problema, kuri gali būti sprendžiama pačių įmonių, naudojant atitinkamas atsiskaitymo priemones.
2. Atidėti mokėjimai yra būtini daugeliui smulkiojo ir vidutinio verslo įmonių, nes įmonės dažnai negali iškart atsiskaityti su tiekėjais dėl einamųjų lėšų trūkumo, tačiau būtina saugotis, kad atidėti mokėjimai netaptų uždelstais.

3. Atlikus atsiskaitymo priemonių analizę, galima daryti išvadą jog tinkamiausia priemonė apsaugoti nuo vėluojančių mokėjimų, kuria pagal savo poreikius gali naudotis įmonės, yra vekselis. Ši priemonė yra pigi ir efektyvi.
4. Naudojantis vekseliu, siekiant padidinti jo efektyvumą patartina jį derinti su partnerių ir klientų monitoringu.

Literatūra

- Buračas, A.; Svecevičius, B. 1994. Biznio, bankų, biržos terminų žodynas – žinynas. Vilnius: Žodynai. 134 p.
- Buračas, A. 1997. Bankininkystės ir komercijos terminų aiškinamasis žodynas. Pirmoji dalis. Vilnius-Kaunas: Vilniaus universitetas, Kauno humanitarinis fakultetas. 226 p.
- Grigonytė, I. 2012. Uždelstų debitorinių įsiskolinimų įmonėms įvertinimas Lietuvos rinkoje, „Mokslas - Lietuvos ateitis“ 2012 metų teminė konferencija "Verslas XXI amžiuje", [CD]: 1-8.
- Intrum Justitia OY. 2011a. *Annual report 2011*. Helsinki: madeleine Bosch. 2-4 p.
- Intrum Justitia OY. 2011b. *European payment index 2011*. Helsinki: madeleine Bosch. 38-40 p.
- Intrum Justitia OY. 2010. *European payment index 2010*. Helsinki: madeleine Bosch. 3-9 p.
- Intrum Justitia OY. 2009. *European payment index 2009*. Helsinki: madeleine Bosch. 4-12 p.
- Jagminas, V.; Kalčinskas, G. 1999. Nenori būti likviduotas? Būk likvidus, *Vadovo pasaulis* 7(8): 46 – 55.
- Jasienė, M.; Laurinavičius, A. 2009. Kredito rizikos valdymo įmonėse problemos ir jų sprendimo būdai, *Verslas: teorija ir praktika* 1(10):17–20.
- Kancerevyčius G. 2006. Finansai ir investicijos. Kaunas: Smaltijos leidykla. 133 p.
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Šeštoji knyga, Prievolių teisė. 6.903 straipsnis.
- Mortensen, T. 2009. Getting cash in, *Chartered Accountants Journal* 88(10): 56.
- Pacter, P. 2009. For Most Private Companies Goes Live, *Financial Executive* 25(7): 29.
- Rutkauskas, V.A.; Sūdžius, V.; Mackevičius, V. 2009. Verslo finansų principai ir praktika. Vilnius: Technika. 285 p.
- Startienė, G. 2002. Tarptautinės prekybos finansavimas: rizika, mokėjimai, kreditavimas. Kaunas: Technologija. 318 p.
- Šmaižienė, I.; Jucevičius, R. 2009. Įmonės reputacija: išskirtinis koncepto multidiscipliškumas ir tinkamo apibrėžimo paieška, *Inžinerinė ekonomika* 2(62): 91 - 100.
- Urbanskienė, R.; Žostautienė, D; Chreptavičienė, V. 2008. The Model of Creation of Customer Relationship Management (CRM) System, *Inžinerinė ekonomika* 3(58): 51 – 59.
- Vaškėlaitis V. 2001. Piniginiai atsiskaitymai. Vilnius: Eugrimas. 433 p.

IMPLEMENTS AIDING TO CONTROL LATE PAYMENTS EFFECTIVELY IN SMALL AND MEDIUM SIZED BUSINESSES

I. Grigonytė

Abstract

As economy's cycle is changing, enterprises experience major risk. In such cases timely revenues are vital for companies' existence. Delayed debts can cause great negative influence on enterprises financial index and reputation. In this article implements, that can help to small and medium businesses to ensure their payments, are analysed. Chosen implements are popular in west countries and are used widely. In this article possibilities to use these implements in internal Lithuania market are analysed. Main criteria used for implements selection was small price, effectiveness and short return period. At the end of the article conclusions are made.

Keywords: late payments, bad debts, credit letter, factoring, promissory note